

Arnhem neemt afscheid van schoon, heel en veilig

AUTEUR EN FOTO'S: JACO HOUWELING

Een coalitieakkoord waarin op de eerste pagina staat: We behouden en versterken de natuur. Bestaat dat in Nederland? Ja, het is te vinden in het Arnhems coalitieakkoord voor 2022-2026. Een groen en links college heeft in 2022 de doelen en ambities voor de stad op papier gezet. In het coalitieakkoord, dat op de website van de gemeente Arnhem te vinden is, zijn duurzaamheid en leefbaarheid de grote thema's waaraan alles opgehangen wordt. Deze beweging was al ingezet in de gemeentelijke groenvisie en het bomenplan. Maar hoe krijg je vanuit al deze mooie plannen nu echt een andere manier van beheer, en wat betekent dat voor bomenmensen als wij? Vakblad Bomen wilde het weten en ging kijken in Arnhem. Op een mistige middag vertellen Koen van de Griendt (Coördinator boomonderhoud, Gemeente Arnhem) en Jos Haverkamp (Teamleider bossen en parken, Gemeente Arnhem) enthousiast over natuurvolgend boombeheer en anders denken over boomveiligheid.

< Dode beuk in park Sonsbeek.

Dode Esdoorn in het park achter Musis Sacrum.

Natuurvolgend boombeheer, wat houdt het in?

“In het verleden werd het beheer van de openbare ruimte helemaal ingericht op een buitenruimte die schoon, heel en veilig is. Men realiseerde zich niet dat het beheer op die manier vaak slecht was voor de biodiversiteit. Maar Arnhem wilde meer biodiversiteit en duurzaamheid.

Natuurvolgend boombeheer is het logische vervolg op natuurvolgend bosbeheer. In Arnhem zijn we enige jaren terug begonnen om in de bossen en parken met het beheer het natuurlijke proces te volgen. Rob Borst is de beheerder die binnen de Gemeente Arnhem hier als eerste echt werk van maakte. Ook voor het beheer van de bomen in de stedelijke omgeving stellen we nu de natuur op één. Dat hebben we vertaald in drie praktische uitgangspunten: maximaal boombehoud, maximale ecologische waarde en ‘wat groeit in Arnhem blijft in Arnhem’.

Maximale ecologische waarde en wat groeit in Arnhem blijft in Arnhem

En op basis van die drie uitgangspunten zijn werkafspraken gemaakt. Hierbij moet je denken aan: zo min mogelijk snoeien, stamschot en wortelopslag behouden daar waar kan, scheef opkronen, gecontroleerd bomen laten vervallen, staand of liggend dood hout en snoeihout laten liggen of verplaatsen in de stad, klimop in de bomen behouden, blad laten liggen, niet meer maaien onder boomkronen en ruwgras.”

Dat is nogal een stap. Zo min mogelijk snoeien is ook dood hout laten zitten. Hoe ga je dan om met veiligheid en aansprakelijkheid?

“Om te beginnen: we kunnen als boomverzorgers geen veilige boom beloven. Het is echt een illusie dat we na inspectie met snoeien een boom veilig kunnen maken. Vaak wordt gesnoeid op plaatsen waar grof dood hout helemaal geen schade kan aanrichten, bijvoorbeeld boven bermen, bosplantsoen of water. En kijk ook naar de boomsoort. Uit een populier komt het dood hout eerder naar beneden dan uit een zomereik. Per locatie, bij eventuele gebreken zoals boomgasten en per boomsoort maken we een bewuste afweging. Welk risico aanvaarden we en welk risico niet?”

Als je natuurvolgend wilt beheren zal je het beheer van bomen toch ook op andere elementen in de buitenruimte moeten af stemmen?

“Klopt, we proberen echt alles op elkaar af te stemmen. Het draait in de basis namelijk om de groeiplaats van de boom. Door zo min mogelijk af te voeren zorgen we ervoor dat natuurlijke processen weer op gang komen. Dus ook het maaien van gras en het snoeien in bosplantsoen doen we zo dat we de hoogste natuurwaarden krijgen en werken aan een gezonde bodem. Een verbeterde of ingerichte groeiplaats houdt al beter vocht vast, en door stukken dood hout te laten liggen komt het natuurlijke proces weer op gang en kan een snelweg voor schimmels ontstaan. Daarnaast beschermt het hout dat mag blijven liggen de groeiplaats tegen insporing met als gevolg verdichting. In de natuur hangt echt alles met alles samen.

Daarnaast denken we echt goed na welke soorten planten en bomen we waar willen hebben. Moet het een inheemse soort zijn of zoeken we een soort die in de bloeihoog in

< Van boven naar beneden:
Dode takken bij de Poortwachters in Zypendaal,
Dood hout als speeltoestel,
Takkenrillen in Park Sonsbeek.

een bepaalde periode bloeit? We kiezen in ieder geval minder snel voor een steriele boomsoort met weinig variëteit.

En soms spelen ook andere waarden mee, bijvoorbeeld cultuurhistorie. Zo zijn bijvoorbeeld in de nieuwe beheervisie van Park Sonsbeek zichtlijnen aangegeven, en die houden we vrij. Dus als een boom in de zichttas valt, dan halen we die daar weg. De boom blijft vanzelfsprekend wel in Arnhem.”

Natuurvolgend boombeheer is een hele verandering. Hoe nemen jullie de inwoners van Arnhem mee in dit verhaal?

“Het zit hem vooral in het gewoon doen. Zo hebben we bij wijze van een pilot in het Lauwersgrachtpark in het centrum diverse voorbeelden van staand en liggend dood hout. Hier krijgen we beperkt meldingen en vragen over, die we vervolgens allemaal beantwoorden en waarbij we uitleggen waarom we dit zo doen. We communiceren met behulp van tijdelijke infobordjes zodat we onze inwoners meenemen in de nieuwe manier van werken: werken aan biodiversiteit, klimaat, duurzaamheid en circulariteit, vasthouden van regenwater waar het valt, en het op een natuurlijke manier verbeteren van de bodem, ofwel de groeiplaats.”

Hoe pakt de gemeente de uitvoering van het boombeheer aan?

“Voorheen handelde onze eigen bomenploeg de klachten en kleine klusjes af en voerde ze een deel van de snoeiopdracht op basis van de boomveiligheidscontrole uit. Het overige deel van de snoeiopdracht werd uitgevoerd door aannemers.

Voor het moment van eventueel snoeien is er geen aparte inspectieronde meer

Sinds het coalitieakkoord van 2022 wordt gesproken over natuurvolgend boombeheer. Om kennis en ervaring op te doen hebben we besloten om in 2023 een pilotproject te draaien. In deze pilot werkten vijf aannemers en onze eigen bomenploeg aan de uitvoering van natuurvolgend boombeheer. Iedere ploeg

Waterbergseweg met stammen om auto's uit de berm te houden.

had een vergelijkbaar projectgebied en dezelfde specifieke snoei-instructie. Met de opgedane kennis en ervaring hebben we het natuurvolgend boombeheer verder uitgedokterd, maar we zijn er nog niet.

De boomcontrole, faunacheck, de uitvoering van de werkzaamheden en de registratie willen we nu in één werkgang doen. Voor het moment van eventueel snoeien is er dus geen aparte inspectieronde meer. De ETW-er komt bij de boom en de eerste vraag is: is te verwachten dat deze boom in deze vorm nog drie jaar te behouden is? Hierbij heeft de ETW-er de drie hiervoor genoemde praktische uitgangspunten in het achterhoofd. Na het beoordelen van de boom, inclusief het beoordelen van onder meer holtes en boomgasten, zijn drie antwoorden mogelijk: er zijn geen werkzaamheden nodig, we komen over drie jaar terug; er zijn geen maatregelen nodig, er moeten maatregelen worden uitgevoerd en de boom kan mogelijk geen drie jaar meer blijven staan. In dat geval wordt de boom op een later moment beoordeeld door een gemeentelijke boomtechnisch adviseur en eventueel nog nader onderzocht, afhankelijk van de beleidsstatus van de boom. De opties die dan volgen zijn behouden, kroonverkleining, op stam zetten of vellen. Kortom, de ETW-er kan nu gewoon weer doen waar hij goed in is, namelijk zijn vak uitoefenen.

Met natuurvolgend beheer kan je met simpele maatregelen meerdere doelen bereiken

Aan het beleid en de juridische context wordt gewerkt, dit moeten we stevig neerzetten. En om tot een bestek te komen hebben we besloten om de snoeiopdracht voor 2025 grotendeels uit te besteden aan drie aannemers: inspecte-

ren, onderhouden, registreren. Waar lopen ze tegenaan? Is alles in één werkgang haalbaar? Aantallen? Vrijkomend hout? Kosten?"

Hoe gaan jullie om met vrijgekomen hout?

"Als we stam- of takhout hebben dat vrijkomt, hebben we een Arnhemse ladder die je kunt vergelijken met de ladder van Lansink. De ladder van Lansink is een schema dat de rangorde aangeeft hoe afval weer als grondstof gebruikt kan worden. In een volgorde van milieuvriendelijk naar meest milieubelastend. Hergebruik staat heel hoog op deze ladder. Een mooi voorbeeld hiervan zijn de lokaal geoogste boompalen. Het cluster Openbare Ruimte van Gemeente Arnhem had vorig jaar een clusterklusdag en zaagden opslag van Amerikaanse eiken uit het bos. De rechte en lange stammen werden verzameld en nadat er punten aan gezaagd waren, worden ze nu weer gebruikt als boompalen bij nieuwe aanplant.

Met natuurvolgend beheer kan je vaak met simpele maatregelen meerdere doelen bereiken. Zo hebben we in park Sonsbeek in een beuk-monocultuur ruimte en licht gemaakt door bomen te kappen. Van dit hout hebben we takkenrillen gemaakt die goed zijn voor de bodem, maar ook voor kleine zoogdieren, vogels, insecten en schimmels. Door deze takkenrillen haaks op de hellingen aan te leggen houden we bovendien regenwater vast waar het valt en zorgen we ervoor dat het langzamer de helling afkomt en kan infiltreren.

Op de lichte plekken en open ruimten hebben we rijkstrooisel-soorten aangeplant. Dit zijn bomen en struiken die uit de bodem basische mineralen opnemen en als zij hun blad verliezen weer voedingsstoffen aan de bodem teruggeven. Organische stof in de vorm van blad of takken wordt niet meer afgevoerd, waardoor de bodems ook meer vocht kunnen vasthouden."

Uit Bomenplan 2020: De gemeente Arnhem heeft zo'n 47.000 individuele bomen in beheer en beheert daarnaast nog ruim 1.200 ha aan bos, parken en natuurterreinen. Op gemeentegrond zijn minstens 485 boomsoorten te vinden. De meest voorkomende soorten zijn eik, linde, en esdoorn. Sommige bomen staan er al jaren: zo zijn bijna dertig bomen ouder dan 150 jaar en twaalf ouder dan 200 jaar. De drie tamme kastanjes in park Gulden Bodem, bekend als de Poortwachters, zijn waarschijnlijk zelfs ouder dan 350 jaar.